

Σε αντίθεση με το Ράντο που είναι «κύριος», ο Ξηρουχάκης είναι άξεστος και χυδαίος, κοιλιόδουλος (τον βλέπαμε καθημερινά στη Λέσχη Αξ/κών να καταβροχθίζει απίθανες ποσότητες εδεσμάτων). Έχει εμφάνιση χοίρου. Κοντός, παχουλός, κουρεμένος σύντριχα σχεδόν, μ' ένα καχύποπτο πρόσωπο αγουροξυπνημένου μπέμπη, με μικρά στρογγυλά γυαλάκια, μοιάζει με γελοιογραφία του Χίμλερ. Η «Υποδοχή» των πολιτικών κρατουμένων θα σημάνει τη μεγάλη του ώρα. Θα γίνει ο πρωταγωνιστής και ο δήμιος. Είναι τόσο εκδικητικός που και μόνο η μελλοντική προοπτική της αμνηστείας τον κάνει να γίνεται έξαλλος. Σα νάτανε μόλις χθες, σα να μην πέρασε από τότε μισός αιώνας, τον βλέπω και τον ακούω ακόμα να ρεκάζει: «Να μην ελπίζετε, όταν θα φτάνει η διαταγή της αμνηστείας, εδώ θα εκτελείται ο τελευταίος από σας».

Παρατηρώ επιτέλους από κοντά τον κιτρινιάρη Διοικητή του Τάγματος Γ. Τζανετάτο. Είναι ψηλός, κοκαλιάρης, με στενό βλογοιοκομμένο πρόσωπο. Έχει το βλέμμα του ψαριού. Ποτέ άλλοτε η κακότητα δεν αποτυπώθηκε με τόση ενάργεια σ' ένα συγκεκριμένο πρόσωπο. Όταν εμφανίζεται στην πόρτα του γραφείου του, ο μακρύς διάδρομος του Διοικητηρίου ερημώνει, ένας παγωμένος αέρας τον διατρέχει. Μοιάζει με φίδι κολοβό και στάζει φαρμάκι. Σ' αυτόν τον άνθρωπο που, όπως αποδείχτηκε, είναι συγχρόνως καταχράστης κι εκβιαστής, έχουν αναθέσει την ηθική μας αγωγή. Κάτι περισσότερο: τη ζωή μας.

ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΔΙΔΥΜΟΙ"
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 7 106 78 - ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 38.34.057 - FAX: 38.33.108

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΡΩΝΙΟΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΡΟΝΗΣΟ

ΑΘΗΝΑ 2001

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΡΟΝΗΣΟ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΡΩΝΙΟΣ

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ:
ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΜΕ ΤΗΝ ΙΝΦΑΝΤΑ (Ποιήματα) 1964
Η ΝΥΧΤΑ ΠΟΥ ΕΡΧΕΤΑΙ (Ποιήματα) 1988
Η ΑΛΛΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ (Μυθιστόρημα) 1996
ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΗΣ ΙΑΜΒΗΣ (Μυθιστόρημα) υπό έκδοση

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΡΟΝΗΣΟ

Copyright: Κώστας Κορωνιός
Χ. Μιχαήλ 40, Αθήνα 113 63
Τηλ.: 8816589

Εκδόσεις «Δίδυμοι»
Ζαλόγγου 7, Αθήνα 106 78
Τηλ.: 3834057

ΑΘΗΝΑ 2001

13218
Α.Σ.Κ.Ι. αριθ. εισπραχτ.

ΣΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ
ΜΝΗΜΗ ΙΕΡΗ

Στυλ. Κορνάρος (ο μετέπειτα «Άγιος» Πρεβέζης). Στο Β' ο Ν. Βαληνδράς (αργότερα Μητροπολίτης Πατρών). Στο Γ' ο Κ. Αγριανίτης.

Από τον Οκτώβριο του 1948, η Μακρόνησος διέθετε δικό της Ραδιοφωνικό Σταθμό, εγκαταστημένο στο Γ' Τάγμα.

Μετά τα αιματηρά γεγονότα του Α' Τάγματος, η κατάσταση είχε μεταβληθεί. Η Μακρόνησος, επιτέλους, ηρέμησε. Η «ανταρσία» είχε καταπνιγεί, όλοι σχεδόν υπέγραψαν δήλωση, ελάχιστοι έμειναν αμετανόητοι. Αυτοί είχαν απομονωθεί στο «σύρμα», γι' αυτούς ναι, οι στερήσεις και τα βασανιστήρια δεν σταμάτησαν.

Μετά τις δηλώσεις μετανοίας, η διαπαιδαγώγηση και αναμόρφωση των στρατιωτών περνούσε σε δεύτερο, υψηλότερο επίπεδο. Συνεχιζόταν «δια της πειθούς». Αυτό το «καθήκον» το είχαν εξ ολοκλήρου αναλάβει τα Γραφεία Ηθικής Αγωγής (Γ.Η.Α.).

Τοπίο στο βόρειο άκρο της Μακρονήσου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Β' ΤΑΓΜΑ ΣΚΑΠΑΝΕΩΝ - 2ος ΛΟΧΟΣ

1

Πάτησα, λοιπόν, το πόδι μου στη Μακρόνησο, στο Β' Τ.Σ., στο 2ο λόχο.

Την επομένη, 30 Ιανουρίου, μετά το συσσίτιο περάσαμε ένας-ένας, από το γραφείο του λοχαγού και υπογράψαμε την ακόλουθη δήλωση:

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος... κλάσεως... εκ... και διαμένων... δηλώ υπευθύνως και εν γνώσει των συνεπειών του νόμου περί ψευδούς δηλώσεως και χωρίς να ασκηθή βία, τα κάτωθι:

Ουδέποτε υπήρξα κομμουνιστής και ουδεμία σχέση έχω με το συνωμοτικόν Κ.Κ.Ε. Προσεχώρησα εις το ΕΑΜ με σκοπό να απελευθερώσω την πατρίδα μου από τους κατακτητάς. Μετ' ολίγον αντελήφθην ότι πίσω από το ΕΑΜ ήτο το Κ.Κ.Ε. Επειδή είμαι γνήσιο Ελληνόπουλο καταδικάζω και αποκηρύσσω μετά βδελυγμίας όλας τας αναρχοβουλγαροκομμουνιστικάς οργανώσεις ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΠΙΟΝ, ΕΑ, αίτινες αποτελούν τα εγκληματικά, σλανόδουλα και αντεθνικά συγκροτήματα, σκοπός των οποίων είναι η κατασκόπευσις παντός ό,τι αφορά το κράτος και ιδία τον στρατόν και η υποδούλωσις της φυλής μας εις τους προαιώνιους εχθρούς μας Βουλγάρους-Σέρβους και γενικώς Σλαύους, οίτινες πάντα ατίμως και υπούλως είτε δια της πανσλαβικής ιδέας προσπαθούν να αποσπάσουν εδάφη, άτινα είναι

ποτισμένα με ιδρώτα και αίμα των προγόνων μας. Τίθεμαι πολέμιος των άνω σλανοδούλων και αντεθνικών συγκροτημάτων μέχρι της τελικής εξοντώσεώς τους. Η παρούσα μου επιθυμώ να δημοσιευθή εις τον Τύπον και να διαβασθή εις την εκκλησίαν της ενορίας μου.

Σ.Τ.Γ. 902β..... ο Δηλών.....»

Τα συναισθήματά μου ήταν περίεργα και δεν θα μπορούσα να τ' αποδώσω με ακρίβεια. Δεν θα ήμουν πάντως ειλικρινής αν έλεγα ότι αισθανόμουν ντροπή. Στενοχωρήθηκα και αγανάκτησα όμως γιατί δεν είναι ευχάριστο να σε εξαναγκάζουν να κάνεις αυτό που θέλουν οι άλλοι. Δεν είχα την εντύπωση ότι πρόδωσα τις πεποιθήσεις μου. Ο αγώνας είχε τελειώσει, τα ιδανικά για τα οποία αγωνιστήκαμε στην Κατοχή τα ενταφιάσαμε μόνοι μας στη Βάρκιζα. Ίσως να ήταν καλύτερα έτσι, σίγουρα ήταν καλύτερα. Το οριστικό συμπέρασμα πάντως θα έβγαине πολύ αργότερα: «Ευτυχώς που ηττηθήκαμε». Η νεκρανάσταση που επιχειρούσαν σήμερα με τον λεγόμενο Δημοκρατικό Στρατό ήταν τυχοδιωκτική και επικίνδυνη. Για μένα το δίλημμα να με φάει η Σκύλλα ή να με καταπιεί η Χάρυβδη

Ο 2ος λόχος αναπαύεται.

ήταν ψεύτικο. Υπήρχε και άλλη διέξοδος, να σταθώ σε απόσταση από τις Συμπληγάδες. Φοβόμουν, ήθελα να ζήσω, να μη μείνω σακάτης και ήμουν αποφασισμένος να πληρώσω το τίμημα. Θα έκανα ό,τι μου ζητούσαν, ένα πράγμα δεν θα έκανα ποτέ: Να σηκώσω χέρι σε άλλον άνθρωπο ή να του κάνω με οποιοδήποτε άλλο τρόπο κακό.

Πρώτη μέρα και μας έβγαλαν στην αγγαρεία. Μαζεύαμε απ' τον καταυλισμό του λόχου τις «γόπες» και τα παλιόχαρτα. Είχε ομίχλη, φοβερή υγρασία, αυτό που έπεφτε δεν ήξερες αν είναι χιόνι ή βροχή, η θάλασσα μούγγριζε.

Οι μέρες που ακολούθησαν ήταν η μια χειρότερη απ' την άλλη. Ο καιρός δεν έλεγε να καλυτερέψει, οι αδιάκοπες αγγαρείες από το πρωί ως το βράδυ, στο λόχο, στα μαγειρεία, στο λιμάνι, μας είχαν εξουθενώσει. Η θαλασσοταραχή εμπόδιζε το καϊκι να προσεγγίσει στο νησί και τα τρόφιμα είχαν εξαντληθεί. Το φαγητό ήταν λιγοστό και άθλιο, λίγη γαλέτα, πατάτες νερόβραστες, κάτι παλιοκονσέρβες με σπανάκι. Δεν είχαμε νερό. Η «Φουντάνα» -έτσι λέγαμε την υδροφόρο- αραγμένη στο λιμάνι του Λαυρίου δεν ερχόταν. Δεν υπήρχε τρόπος ν' αλλάξουμε τα εσώρουχά μας, μας έτρωγε η απλυσιά, οι κάλτσες σαπίζανε μέσα στα άρβυλα. Κατέβαινα τουρτουρίζοντας στη θάλασσα να λουστώ, κάτι σαπούνια θαλάσσης που μας είχανε δώσει δεν αφρίζανε. Οι νύχτες ήταν εφιαλτικές. Το χώμα είχε χορτάσει και ξέρναγε το νερό, τα στρώματά μας μουλιάζανε, οι πάσαλοι είχαν μποσικάρει κι ο βοριάς γκρέμιζε τ' αντίσκηνα -ο μαύρος ουρανός από πάνω μας έχασκε- ψαχουλεύαμε στο σκοτάδι να τα ξαναστήσουμε. Διάφορα προβλήματα απαιτούσαν τη λύση τους. Έπρεπε να μπαλώσουμε τα ρούχα μας, να ράψουμε τα κουμπιά στη χλαίνη και στο χιτώνιο, τρυπούσα με το βελόνι τα δάχτυλά μου, θυμόμουν τη μάνα μου, της έγραφα τρυφερά γράμματα και την έκανα να πλαντάξει. Είχα το διαρκή φόβο ότι θ' αρρωστήσω, ότι δεν θα μ' έβρισκε η Άνοιξη. Πείσμωνα, αντιστεκόμουν, όχι δεν θα τους έκανα τη χάρη.

εκορύφωσαν τον ενθουσιασμόν και τας Εθνικάς εκδηλώσεις
αζ/κών και σπλιτών.

Ομολογουμένως η ημέρα αυτή η οποία εχάρισε τόσας συ-
γκινήσεις και τόσα σοφά διδάγματα εις τους Σκαπανείς θα πα-
ραμείνη ζωηρά εις την μνήμην των ως ένας Ιστορικός Σταθμός
νέας εξορμήσεως δι' ευγενεστέρας επιδιώξεις»¹.

«Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ»

Τοπίο Μακρονήσου. Χαμηλή βλάστηση σ' ερημικό ακρογιάλι.

1. Δεν σχολιάζω το γελοίο αυτό κείμενο μέσα από το οποίο αναδύεται μεγα-
λοπρεπής η βλακεία και περιγράφεται με ενάργεια το ποιόν των ανθρώπων
που θέλησαν να μας αναβαπτίσουν στην «κολυμβήθρα του Σιλωάμ».

Λίγο πιο πέρα από τους λόχους σ' ένα ρέμα πάνω στο χωμα-
τόδρομο που συνδέει το Β' με το Α' Τάγμα, ο μηχανικός Σο-
φοκλής Μαντάς (ο μετέπειτα Δήμαρχος Χολαργού) χτίζει μια
γέφυρα. Έργο του αβδηριτισμού και της ματαιοδοξίας του Τζα-
νετάτου, εξυπηρετεί ωστόσο κι ένα μεγάλο σκοπό. Οι φαντάροι
πρέπει να είναι διαρκώς απασχολημένοι, να στενάζουν, να μη
σηκώνουν κεφάλι. Σαν το γιοφύρι της Άρτας όλο χτίζεται και
ποτέ δεν τελειώνει. Ένα μεσημέρι, λοιπόν, καθώς γυρίζω ξεθεω-
μένος από κει στο λόχο, βρίσκω το γυλιό μου άδειο, τ' ατομικά
μου είδη αναποδογυρισμένα και σκόρπια. Η Α.Μ. είχε κάνει κα-
τά την απουσία μου έρευνα. Με ειδοποιούν να παρουσιαστώ στο
Γραφείο του Λοχαγού. Τι μυστηριώδη ονόματα και τι συνθήμα-
τα ήταν αυτά που βρήκαν γραμμένα στα χαρτιά μου; Και γιατί
τους έκρυψα πως είμαι λογοτέχνης; Τους εξηγώ και διαμαρτύ-
ρομαι ότι δεν είμαι τίποτα, απλώς έχω τη manía να γράφω. Με
κοιτάζουν καχύποπτα. Τέλος πάντων, αυτό θα το εξετάζανε αλλά
έπρεπε να πάρω αμέσως τα πράγματά μου και να εγκατασταθώ
στο Γραφείο Ηθικής Αγωγής του λόχου. «Για σένα», μου λέει ο
υπίλαρχος Δράμπας «οι αγγαρείες τελειώσανε». Ήταν αλήθεια.
Η Γέφυρα του Σοφοκλή Μαντά δε θα με ξανάβλεπε πια. Δε θα
πήγαινα στο εξής να κουβαλήσω πέτρες, αφάνες και σκίνα. Μια
νέα μορφή δουλείας με περίμενε. Ωστόσο, βρήκα αυτό που ήθε-
λα, μια μεγάλη ευρύχωρη σκηνή, ένα τραπέζι-γραφείο κι ένα
στρατιωτικό κρεβάτι. Δεν θα ήμουν αναγκασμένος πλέον να μπαί-
νοβγαίνω σκυφτός στο αντίσκηνο και να το μοιράζομαι με άλλον.
Θα μπορούσα να γράφω και να διαβάζω.

Στο Γραφείο Ηθικής Αγωγής του λόχου αντικατέστησα το στρ. Γιώργο Παπαϊωάννου που εκείνες τις μέρες έφυγε για την Αθήνα όπου προετοιμαζόταν η Φωτογραφική Έκθεση της Μακρονήσου, στο Ζάππειο. Δεν τον ξαναείδα έκτοτε.

Ποτέ και πουθενά, σε καμιά στρατιωτική μονάδα το μορφωτικό επίπεδο των ανδρών δεν ήταν τόσο υψηλό όσο στις μονάδες της Μακρονήσου. Στο Τάγμα είχαμε πλήθος από επιστήμονες (πολιτικούς μηχανικούς, γιατρούς, καθηγητές, αρχιτέκτονες κ.λ.π.) και καλλιτέχνες. Μόνο στο 2ο λόχο θυμάμαι είχαμε πέντε γιατρούς. Σημειώνω: Αντώνης Γαρυφαλλίδης (καρδιολόγος), Νικόλαος Κάτσας (χειρουργός), Βησσαρίων Πάλλμος (καρδιολόγος), Απόστολος Ιωαννίδης (ορθοπεδικός) Λευκάδιος.

Ανάμεσα στους καλλιτέχνες του λόχου μας είναι και ο σκηνογράφος Τάσος Ζωγράφος, ο γλύπτης Νίκος Κούνδουρος (γλύπτης τότε, όχι ακόμα σκηνοθέτης), ο σκιτσογράφος Λευτέρης Ιντζίδης και ο ηθοποιός Δημήτρης Κουκής.

Ο Τάσος Ζωγράφος, ευαίσθητος και προικισμένος άνθρωπος, δεν είναι μόνο σκηνογράφος. Είναι και σατυρικός ποιητής, σκιτσογράφος, ηθοποιός. Λίγο απ' όλα. «Κανένας δεν είναι πολύ» συνήθιζε να λέει. Συνδεθήκαμε με φιλία. Είχαμε τα ίδια ενδιαφέροντα και τις νύχτες -μέναμε στην ίδια σκηνή- συζητούσαμε ατέλειωτα για την Τέχνη, κυρίως για το θέατρο που τον ενδιέφερε περισσότερο. Εκείνο τον καιρό ήταν ερωτευμένος με την ηθοποιό Αντιγόνη Βαλάκου που έπαιζε στο θεατρικό έργο του Περγιάλη «Νυφιάτικο Τραγούδι». Ήτανε πολύ λυπημένος και μιλούσε ασταμάτητα για κείνη. Σκιτσάριζε συνεχώς σκηνές από το έργο με την Αντιγόνη. Ένα τέτοιο σκίτσο έδωσε και σε μένα. Μου χάρισε επίσης, κι ένα ωραίο γυμνό με αφιέρωση: «Στον Κώστα Κορωνιό. Θύμηση μιας ζωής στο Μακρονήσου».

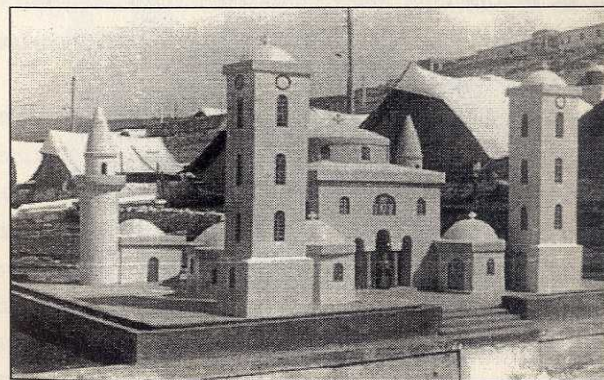
Ο Νίκος Κούνδουρος, καλός συνάδελφος και φίλος, είναι «μεγαλοπρεπής», έχει τουπέ. Πίσω απ' αυτή την πρόσοψη όμως κρυβόταν ένας ευαίσθητος, ικανός και ταλαντούχος άν-

θρωπος. Ο Κούνδουρος, λοιπόν, φιλοτέχνησε δυο λιοντάρια στο 2ο λόχο και μια πρόμαχο Αθηνά, με περικεφαλαία, δόρυ και ασπίδα.

Σήμερα, πενήντα χρόνια μετά, κοιτάζω με νοσταλγία μια φωτογραφία. Πάσχα του 1949. Ο Ζωγράφος, ο Κούνδουρος κι ο συγγραφέας του παρόντος, αγκαλιασμένοι και γελαστοί, κοντά στα γραφεία του 2ου λόχου. Ξαναμμένοι απ' το κρασί κι απ' τον ήλιο.

Ο Λευτέρης Ιντζίδης, συνάδελφος και φίλος, ευχάριστος στην παρέα, είχε την αίσθηση του χιούμορ. Δε θα ξεχάσω ποτέ τα γέλια που κάναμε με το περίφημο σκίτσο του «Γάμος στην Ινδοκίνα», που κυκλοφορούσε κρυφά από χέρι σε χέρι. Η «αιδώς» δεν μου επιτρέπει να πω τίποτα γι' αυτό.

Το έργο της Μακρονήσου ήταν, υποτίθεται, αναμορφωτικό. Δεν υπήρχε στρατιωτική εκπαίδευση. Στην πραγματικότητα δεν είμαστε στρατιώτες αλλά σκαπανείς. Τη θέση των στρατιωτικών ασκήσεων την είχαν καταλάβει οι αγγαρείες και οι ομιλίες. Κάθε σπαπανεύς έπρεπε να γράψει μία τουλάχιστον ομιλία και να τη διαβάσει από τον εξώστη της Λέσχης Αξ/κών στο συγκεντρωμένο Τάγμα. Οι συγκεντρώσεις αυτές

Αναπαράσταση του ναού της Αγίας Σοφίας.

ήταν καθημερινές, ακολουθούσαν τις αγγαρείες, και διαρκούσαν μια ώρα, από τις 11 έως τις 12. Εκτός από τις συνήθειες, είχαμε και μορφωτικές ομιλίες.

Στη Μακρόνησο οι δυο πιο σημαντικές υπηρεσίες ήταν, όπως αντιλαμβάνεται κανείς, το Α2 και το Γραφείο Ηθικής Αγωγής. Η θέση του Γραφείου αυτού ήταν δεσπίζουσα. Γραφεία Ηθικής Αγωγής υπαγόμενα στο κεντρικό του Τάγματος, είχαν και οι λόχοι (Γ.Η.ΑΛ). Όταν, λοιπόν, κατά τις αρχές Μαρτίου πήγα στο Γ.Η.Α. του λόχου μου βρήκα πολλή δουλειά να με περιμένει. Όπως είναι φυσικό δεν έχουν όλοι την ικανότητα να γράφουν, άλλωστε υπήρχαν και αρκετοί αγράμματοι. Μου τους έστελναν έναν έναν, μου έλεγαν περιληπτικά την ιστορία τους, σε ποια οργάνωση ήταν στην Κατοχή, ποιος του «παρέσυρε» και ποια ήταν η δράση τους και πάνω σ' αυτό το σκελετό, με πολλές φιοριτούρες και υπερβολές έγραφα την ομιλία τους που κατέλγη πάντα στην μετά βδελυγμίας αποκήρυξη του Κ.Κ.Ε. και των παραφυάδων του. Κάθε δεκαπενθήμερο η «Φωνή της Πατρίδος» έκανε τον απολογισμό:

ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ.

Κατά το περασμένο δεκαπενθήμερο εξεφωνήθησαν εις το Τάγμα μας 26 εν συνόλω ομιλίες, Εθνικού, θρησκευτικού και μορφωτικού περιεχομένου.

Όλοι οι ομιληταί με απλότητα και ειλικρίνεια εξέθεσαν τη συμμετοχή τους κατά τη διάρκεια της Κατοχής στις αντεθνικές παραφυάδες -οργανώσεις του κομμουνιστικού κόμματος.

Εστιγμάτισαν τα αποτρόπαια και ανήκουστα εγκλήματα των οποίων ήσαν ή παθητικοί θεαταί ή και συνεργοί, ωμολόγησαν την πλάνην των, την οποίαν με μαεστρίαν οι σκοτεινοί άνθρωποι του Εαμοκομμουνισμού δια της προπαγάνδας τους είχαν δημιουργήσει και με συγκίνησιν και ενθουσιασμό εξήτησαν να τους εμπιστευθή η Πατρίδα το τιμημένο όπλο για να χτυπήσουν τους εχθρούς της.

Δεν παρέλειψαν ακόμη να εκφράσουν και την απέραντη ευγνωμοσύνη των προς την στοργική Ελλάδα και τη Διοίκηση του Τάγματός μας που κατέβαλον κάθε προσπάθεια για να τους επαναφέρουν εξαγνισμένους και αποτοξινωμένους από το ψυχοφθόρο μικρόβιο του κομμουνισμού, στους κόλπους της κοινωνίας κατά της οποίας είχαν μέχρι πρότινος στραφεί με μανία.

Εξ αυτών καλλίτερες ήσαν των στρατιωτών Μοσχανδρέου Ιωάννου του 2ου λόχου, με θέμα «Ελλάς και βόρειοι γείτονες», Μαριόλη Γεωργίου του 4ου λόχου με θέμα «Το Τρίτο όχι» και του Δεκανέως Θανοπούλου Κωνσταντίνου, του λόχου Διοικήσεως με θέμα «Ελληνισμός και Σλανισμός».

Ιδιαίτεραν όμως απήχησιν είχαν εις τους Σκαπανείς οι ομιλίες του πανοσιολογιώτατου Αρχιμανδρίτου κ. Ν. Βαληνδρά τις οποίες επραγματοποίησε κατά το διαρεύσαν δεκαπενθήμερον με θέματα: «Περί βλασφημίας» «Περί της αρχής του διαίρει και βασίλευε» και «Επί της παραβολής του Τελώνου και Φαρισαίου».

«Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ» 1-3-49

Στο μικρό κωματόδρομο που συνδέει το λιμάνι με το Διοικητήριο. Ποιον επίσημο διερχόμενο προσφωνώ;

σική από την μανδολινάτα του Τάγματος και απαγγελία Δημοτικών ποιημάτων από τον Βρασιβανόπουλο επλαισίωσαν το πρόγραμμα της βραδιάς που έκλεισε με τον Ύμνο του Τάγματος και τον Εθνικό Ύμνο».

Επειδή αναφέρονται κι εδώ μουσικοφιλολογικά προγράμματα ή μουσικοφιλολογικές βραδιές, θέλω να πω πάλι ότι οι εκδηλώσεις αυτές σημείωναν μεγάλη επιτυχία. Ιδιαίτερη χροιά είχαν όταν γίνονταν επ' ευκαιρία της απολύσεως αξ/κών. Θυμάμαι καλά μια απ' αυτές την οποία σημειώνει και η «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ» στο φύλλο της 25-3-49.

«Το βράδυ της 13 τ.μ., και επ' ευκαιρία της απολύσεως εκ του Τάγματός μας του υπ/στού κ. Γκρανιά και του Δ/του του λόχου Διοικήσεως κ. Σπανού, έγινε μουσικοφιλολογική εορτή με τη συμβολή όλων των καλλιτεχνικών συγκροτημάτων του Τάγματος.

Εκτός από την αποχαιρετηστήριον προσφώνησιν του κ. Υποδ/ντού και τας αντιφωνήσεις των αναχωρούντων, η βραδιά εποικίλη με ωραία τραγούδια και ποιήματα, με σκετς και οκτάστιχα πατριωτικά κι' επίκαιρα, καθώς και με κομμάτια ελαφράς μουσικής. Στο πρόγραμμα έλαβε μέρος και η χορωδία με ωραίες εκτελέσεις τραγουδιών. Μα και τα ανέκδοτα δεν έλλειψαν τη βραδιά εκείνη που ετελείωσε μέσα σε θερμή και πατριωτική ατμόσφαιρα».

5

Εκτός από τη «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ», επίσημο δημοσιογραφικό όργανο του Τάγματος, κυκλοφορεί παράλληλα και μια άλλη μικρή δεκαπενθήμερη εφημερίδα, η «ΜΑΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗ». Σε μορφή ταμπλόιτ, όπως θα λέγαμε σήμερα, εκδίδεται από το Γραφείο Ηθικής Αγωγής του Τάγματος, βγαίνει σε πολύγραφο και διανέμεται δωρεάν. Εν αντιθέσει με τη «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ» είναι σατυρική και εύθυμη. Αυτή η εντελώς ξεχασμένη απ' όλους εφημεριδούλα, που ξέρει να χαμογελάει και να μας κλείνει το μάτι, που κανένα χρονικό και καμιά Ιστορία της Μακρονήσου δεν την αναφέρει, απηχεί βέβαια το κλίμα της εποχής και του τόπου που εκδίδεται, αλλά είναι ανθρώπινη και αληθινή γιατί υπαινίσσεται τους καημούς και τα πραγματικά μας προβλήματα που δεν είναι βέβαια εθνικοπατριωτικά. Η «ΜΑΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗ» είναι μια χαραμάδα διαφυγής, μια όαση μέσα σ' εκείνο το σοβαροφανές και βλοσυρό περιβάλλον που προσβάλλει κάθε έννοια ανθρωπισμού αλλά και αισθητικής. Τη γράφουν αποκλειστικά οι Σκαπανείς και οι «δημοσιογράφοι» της που είναι πολλοί, προέρχονται απ' όλους τους λόχους του Τάγματος. Τους ανασύρω από τη λήθη και αναφέρω τα ονόματά τους για την Ιστορία:

1ος Λόχος: Θ. Αλιφραγκής, Αθ. Παπαοικονόμου, Β. Καργόπουλος (λοχίας-γιατρός), Γ. Καραμάνος, Π. Τριανταφυλλίδης (ο πατέρας της ηθοποιού Νίκης Τριανταφυλλίδη), Τζίμης Παπανδρέου, Ευάγ. Συνοδινός.

2ος Λόχος: Τάσος Ζωγράφος, Κ. Βαλασιάδης, Μ. Λιαναντωνάκης, Λ. Ιντζίδης και ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου.

3ος Λόχος: κανείς, είναι ο λόχος ειδικοτήτων.

4ος Λόχος: Θεμ. Λαβασάς, Γ. Διζικιρίκης, Ευάγ. Βογαζιανός, Βλασ. Ψυχογιός, Δημ. Μηλιαρέσης, Λ. Αραμπατζής, Χρ. Ολύμπιος, Ανδρ. Γανιάρης, Ελ. Νεγρεπόντης.

5ος Λόχος: Φραγκ. Σαρρής, Θ. Κρόμπαζ, Π. Χατζηνικολάου, Ανδρ. Πέτρου.

6ος Λόχος: Κ. Πέγιος, Νικήτας Κουριδάκης.

Λόχος Διοικήσεως: Αθαν. Κανελλόπουλος.

Ο Αθανάσιος Κανελλόπουλος, στρατιώτης του λόχου. Διοικήσεως και γραφιάς στο Στρατολογικό Γραφείο του Τάγματος είναι ο κατοπινός κεντρώος πολιτικός, ο υπηρεσιακός Υπουργός του βασιλιά, ο βουλευτής και πολλακίς Υπουργός της Νέας Δημοκρατίας. Το μεράκι φαίνεται της Δημοσιογραφίας, τον ώθησε να γίνει συντάκτης και, κατά κάποιον τρόπο, η ψυχή της εφημερίδας.

Θυμάμαι: Ήταν μια μέρα ανοιξιάτικη, μόλις είχα αναλάβει το Γραφείο Ηθικής Αγωγής του 2ου λόχου και ήρθε να ζητήσει τη συνεργασία μου για την εφημερίδα. Πολύ κοντός, ισχνός και καταβεβλημένος από τις δύσκολες συνθήκες της ζωής μας εκεί, προκαλούσε τον οίκτο. Ο Τάσος Ζωγράφος έκανε το σκίτσο του για τη «ΜΑΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗ»: τον έχει παρασύρει ο βοριάς και είναι διαμελισμένος. Η λεζάντα γράφει: «Ο συντάκτης μας Θανάσης Κανελλόπουλος στην προσπάθειά του να ανεβεί στο λόχο Διοικήσεως».

Ο Αθ. Κανελλόπουλος είναι ο μόνος από τους συντάκτες της εφημερίδας που δεν υπογράφει τα κείμενά του. Πονηρός από τότε έβλεπε μακριά και δεν ήθελε ν' αφήσει ίχνη που θα τον εξέθεταν και θα του δημιουργούσαν προβλήματα αργότερα. Δεν ήθελε ούτε να του θυμίζουν ότι υπηρέτησε στην Μακρόνησο, είχε σβήσει από τη μνήμη του εκείνη την περίοδο της ζωής του και δεν δέχτηκε ποτέ να συναντήσει κάποιον από τους συστρατιώτες του. Ο καθηγητής Γ. Παπαλιάκος, του Γ.Η.Α.Τ., χρόνια μετά, θα μου διηγηθεί πως όταν κάποτε πήγε στο Υπουργείο του να τον δει και τον ανήγγειλαν, αρνήθηκε να τον

Πρώτη σελίδα της «ΜΑΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΦΩΝΗΣ».

δεχτεί και του έκλεισε την πόρτα. Ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου, στα πολύ δύσκολα γι' αυτόν χρόνια που ακολούθησαν -χρόνια ανεργίας και φτώχειας- δεν θέλησε ποτέ να τον συναντήσει.

Μερικά από τα κείμενα που δημοσιεύει η «ΜΑΚΡΟΝΗ-ΣΙΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗ», πεζά και έμμετρα:

Π. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΠΕΝΝΙΕΣ

Κατά την λειτουργίαν της Παρασκευής, οι κ.κ. Μαραγκόπουλος και Σταθάκης, έλαβον τα κατάλληλα μέτρα διά τον άπλετον φωτισμόν της εκκλησίας μας. Εστάθησαν ο εις, εις την βόρειον πλευράν και ο έτερος εις την νοτίαν της προσόψεως της εκκλησίας, ο δε στρατ. Παπαλιάκος, εχρησιμοποιήθη ως κεντρικός πολυέλαιος. Κατ' αυτόν τον τρόπον εξησφαλίσθη κάτι που η μηχανή ηλεκτροπαραγωγής δεν μπορούσε να μας εγγυηθή¹.

Οι άνδρες ακολουθώντας τας συμβουλάς του ιατρού Κλώσσα κατά των ποντικών, εφαρμόζουν αυτές κατά γράμμα. Κατ' αυτόν τον τρόπον, τα δύστυχα αυτά τρωκτικά υπέστησαν τον πλέον εξοντωτικόν πόλεμον. Εις πολεμικόν συμβούλιον, το οποίον συνεκρότησεν η ηγεσία τους, ελήφθη η απόφασις όπως, προς πρόληψιν νέων οδηγιών, φάνε του Κλώσσα τη γλώσσα.

ΜΙΚΡΑΙ ΑΓΓΕΛΙΑΙ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΤΑΙ ροδόχρους εις το Τάγμα μας ο στρατιώτης Φυντάνογλου Νεόφυτος καθ' εκάστην ψάλλον «το φαιδρόν της απολύσεως άγγελμα». Προσοχή είναι περισσότερον επικίνδυνος από άλλες φορές.

ΠΑΡΑΚΑΛΕΙΤΑΙ πας ο γνωρίζων περί της τύχης των απο-

1. Οι αξιωματικοί Μαραγκόπουλος και Σταθάκης καθώς και ο στρ. Παπαλιάκος ήταν τελείως φαλακροί.

λυτηρίων των Εθνοφρουρών των εχόντων πρόσθετον, να ανακοινώσει τούτο τάχιστα εις το πρακτορείον Αρβύλα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

...Εξεδόθη και εκυκλοφόρησε το βιβλίον του ΤΖΩΝ ΣΤΑΪΝ-ΜΠΕΚ «Άνθρωποι και Ποντίκια» μεταφρασμένο στα ελληνικά μετά πολλών προσθηκών και βελτιώσεων εκ της εν τω τάγματι πείρας υπό του υγειονόλου Ι.ΚΛΩΣΣΑ. Περιέχει και αποσπάσματα εκ των ομιλιών του. Πολύτιμο απόκτημα για τις γάτες.

...Εξεδόθη Ν. ΓΚΟΥΜΑ¹ «Δυο λόγια για το σόρμα», ογκώδης επιστημονική μελέτη με βάση το αρχαίον ρητόν «Το λακωνίζεις εστί φιλοσοφείν».

«Πώς προλαμβάνεται η πρόωρος ανάπτυξις» υπό του επιλοχία του 5ου λόχου.

Μύσταξ αγνώστου προελεύσεως και χρώματος ανευρέθη υπό του ιατρού Μοσχοβάκη. Ο απωλέσας ας του ευχηθή καλή ανάπτυξη.

ΨΑΛΜΟΣ ΕΙΣ ΗΧΟΝ ΠΛΑΓΙΟΝ

Χαίρε Λόχε Διοικήσεως, που αλλάζεις Λοχαγούς σαν τα πουκάμισά σου

Χαίρε που μόνο ο Μπουτσικάρης² έχει κολλήσει στο γιακά σου.

Χαίρετε Λόχοι Νεοσυλλέκτων μερακλήδες

Χαίρετε που εκγυμνάζεστε γερο-μουστακαλήδες.

Χαίρε Λόχε ειδικευμένων και ανειδικετών

Χαίρε που ο καθένας σεβίρεται για τεχνίτης ή αρχιτέκτων

Χαίρετε Λόχοι Εθνοφρουρών, Τιτάνες αναπαυόμενοι

Χαίρετε που την απόλυση σκεφτόσαστε όρθιοι ή κοιμώμενοι.

1. Ο ανθυπολοχαγός Ν. Γκούμας, του λόχου Διοικήσεως ήταν επικεφαλής στο «σόρμα».

2. Ο ανθυπολοχαγός Ντίνος Μπουτσικάρης, περιβόητος για τη σκληρότητά του, ανήκε επίσης στο λόχο Διοικήσεως και διοικούσε την Α.Μ.

ΕΥΑΓ. ΒΟΓΑΖΙΑΝΟΣ

ΟΙ ΣΤΟΛΕΣ ΤΗΣ ΧΟΡΩΔΙΑΣ

Οι χορωδοί, που άρτιο αποτελούν συγκρότημα -κι' αυτό δε θέλει
ρώτημα-

Άκουσαν πάμπολες φορές τα μπράβο και τα γιούχα τους
Κι' είδαν εσχάτως με χαρά να... έρχονται τα ρούχα τους.
Με τις καινούργιες τις στολές σε κάθε τους εμφάνιση
Στα θέατρα, στο ράδιο θα συγκινούν την όραση
Και θάναι χάρμα μοναχό σα μη η ...τηλεόραση.

Κ. ΠΕΓΓΙΟΣ

Τελευταία ώρα.

Το τρίο της καθαιρεθείσης Κυβερνήσεως των συμμοριτών
Μάρκου-Χρύσας-Πορφυρογένη, κατ' ημειπισήμους πληροφο-
ρίας, κινείται προς σύμπηξιν νέου κόμματος τύπου Τίτο. Μέχρι
στιγμής δεν κατορθώθη η εκλογή αρχηγού, πάντως μεγάλας
πιθανότητας έχει ο Πορφυρογένης διότι σαν τρίο που είναι
ασφαλώς θα προτιμηθή το ...μακρύτερο.

ΜΑΘΕΤΕ ΟΤΙ...

Ο Σάνος έχασε το φίμωτρό του. Προσοχή!
Αντιλυσσικές ενέσεις δεν υπάρχουν.

Η Γέφυρα του Σοφοκλή Μαντά. Σκίτσο.

Ο Μόσχος Βλαϊκούδης συμφιλιώθηκε με τους Αθηναίους.

Ο Αποσπορίδης ψήλωσε κατά δύο πόντους.

Ο Καλογρίδης ζητά άδεια για να φέρει τριχές, διότι αυτές
που υπάρχουν δεν φτάνουν για όλους τους ενδιαφερομένους.

ΤΑΣΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Μικραί αγγελίαι:

Νέος ευπαρουσίαστος ζητεί θέσιν εις κουρείον.

Γράψατε σ. Ιωαννίδη.

ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ φωτογραφίες της Άννας Πάουκερ. Κατάλληλες
για να φοβερίζετε τα μωρά σας.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ εις αιματοβαμμένο τεύχος, το βιβλίο του
σ. Ζαχαριάδη «Πώς θα φάμε το κεφάλι μας».

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Βρε κουρέ Ιωαννίδη
Που βοηθιέσαι απ' το βορρά
Δεν το ξέρεις πως «τ' απίδι
Πίσω έχει την ουρά;»

Δεν το ξέρεις πως ακόμα
Κάποιος είπε του παιδιού του
«Λαγός την φτέρην έτριβε
κακό του κεφαλιού του;»

Ήθελα να συμβουλευόσω σένα
Μα μου είπαν: τι μιλάς;
«Τον αράπη όταν πλένεις
το σαπούνι σου χαλάς».

Π. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

Η νέα σύνθεσις της ψευδοκυβερνήσεως των ληστοσυμμο-
ριτών είναι η εξής:

κρόνησος όπου θα ζούσα για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα. Εκεί με περίμεναν οι συνάδελφοί μου και οι νέοι μου φίλοι, ένας άλλος ρυθμός ζωής, η ομορφιά της Φύσεως και η Γαλήνη.

Καθώς τελειώνει η άνοιξη -το Μάιο του 1949 τα Τάγματα Σκαπανέων μετονομάζονται σε Ειδικά Τάγματα Οπλιτών. Έτσι έχουμε Α' ΕΤΟ, Β' ΕΤΟ και Γ' ΕΤΟ.

Τον ίδιο καιρό ενοποιείται και ο τύπος της Μακρονήσου. Ο «Σκαπανεύς του Γ' Τάγματος, η «Αναμόρφωσις» του Α' και η «Φωνή της Πατρίδος¹ του Β', σταματούν την έκδοσή τους. Ενιαίο δημοσιογραφικό όργανο γίνεται το μηνιαίο περιοδικό «Σκαπανεύς Μακρονήσου». Σωπαίνει κι η «Μακρονησιώτικη Φωνή»². Στο τελευταίο της φύλλο υποδέχεται με αγαλλίαση την Πρωτομαγιά³.

ΜΑΓΙΑΤΙΚΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

*Δρέψατε πάλιν ερασταί αντί ναρκίσσων σκίνα
Τον ίδιο ρόλο άλλωστε θα παίζουνε κι' εκείνα
Για μια φωτιά που θέλουμε πάντα άσβυστη να μείνει
Τουτέστιν το...καμίνι.
Ο Μάϊος μας έφτασε προς τέρψιν πια του κόσμου
Οι πόθοι πυρακτώθηκαν ως στη φωτιά τα μέταλλα
Για μένα μένει αγιάτρευτος, μοναδικός καϋμός μου
«νάμουν το Μάη γάϊδαρος κι' ας ...τίναζα τα πέταλα»*

1. Η «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ» είναι η πρώτη έντυπη εφημερίδα τη Μακρονήσου. Εξεδόθη στις 8 Οκτωβρίου 1947. Το τελευταίο της φύλλο με αύξοντα αριθ. 38 βγήκε στις 30-4-49.
2. Η «ΜΑΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗ» έκλεισε τη ζωή της την Πρωτομαγιά του ίδιου χρόνου, με αύξοντα αριθ. 40.
3. Οι στίχοι που ακολουθούν είναι του Αθ. Κανελλόπουλου.

*Ο Μάϊος μας έφτασε εμπρός βήμα ταχύ
Στον Διοικητή για άδεια με κάθε προσοχή.
Κι' αν βρείτε εκεί τα πράγματα λιγάκι θολωμένα
Μεταβολή και ...κόψετε ρόδα μυρωμένα.*

*Ο Μάϊος μας έφτασε, οι απολύσεις όχι
Τον Μαργαρίτην συνεχώς πολιορκούν οι λόχοι
Κι' ως ...μαργαρίτα τον μαδούν μετά πολλής οχλήσεως
Με το γνωστό... «ερώτημα της απολύσεως»*

ΡΟΜΑΝΤΣΟ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ

*Πρωτομαγιά. Στις χλωρασιές ανθοπλημμύρα
Μοσχοβολιές ευωδιαστές σε μύρια μύρα.
Τα γιούλια, οι πανσέδες και τα κρίνα
Αρώματα σκορπίζουν και τα σκίνα.
Το ρόδο των χειλιών σου πούχει ανθίσει
Τα γιασεμιά που μοσχοβόλησαν μεθύσι.
Μοσχοβολά «Νουϊ ντ' Ατέν» η επιστολή σου
Μοσχοβολάνε κι' οι γκαρντένιες στην αυλή σου
Ρουφώ τα μύρα στη σκηνή μ' ανατριχίλα
Βλέπεις ευώδιασε κι' αυτή με ...ποδαρίλα.*

Από τον Απρίλιο είχε έρθει και για μένα η αλλαγή. Με απέσπασαν από το Γραφείο Ηθικής Αγωγής του λόχου μου (Γ.Η.Α.Λ.) στο Γραφείο Ηθικής Αγωγής του Τάγματος (Γ.Η.Α.Τ.)
Στις 4 Ιουνίου μετατέθηκα στο Λόχο Διοικήσεως.